

NOI TABLITE VOTIVE DE LA TIBISCUM ÎNCHINATE CAVALERILOR DANUBIENI

de
MARIUS MOGA

Nu este pentru întâia oară cînd la Tibiscum ies la iveală reprezentări ale acestor misterioase divinități danubiene. Primele tăblițe descoperite aici, trei la număr, se găsesc în colecția Muzeului din Lugoj și au fost publicate la sfîrșitul celui de al patrulea deceniu al secolului nostru de D. Tudor ¹.

Tot de la Tibiscum, alte două tăblițe închinete *Cavalerilor danubieni*, existente de asemenea în Muzeul din Lugoj, menționează C. Daicoviciu care le-a văzut înainte de 1945 ².

Astăzi dintre tăblițele amintite mai sus nu există în colecția muzeului amintit decît cele trei publicate de D. Tudor.

Cercetările pe care Muzeul Banatului din Timișoara le face de cîțiva ani la Tibiscum au dat la iveală noi tăblițe dedicate *Cavalerilor danubieni*.

Aceste noi descoperiri fac ca Tibiscum să se situeze pe primul loc în ce privește numărul acestora.

La descoperirea de la Tibiscum adăugăm în finalul acestei prezentări copia în argilă a unei tăblițe închinată aceluiași divinități, tăblița care cu ani în urmă se afla într-o colecție particulară. Asemănarea izbitoare pe care această ultimă tăbliță o are cu două dintre reliefurile descoperite de

---

¹ Împrejurările în care au fost descoperite aceste reliefuri ne sînt necunoscute. D. Tudor, *Tăblițele votive din Tibiscum ale Cavalerilor danubieni*, în *Bul. Comis. Mon. Ist.* XXXII, 1939 p. 70—73, face următoarea precizare: „Ele au fost aflate la Tibiscum (Caransebeș) probabil încă din vremea austro-maghiară . . .” În *„Corpus monumentorum religionis aquitum danuvinarum (CMRED) I, The monuments, Leiden 1969, p. 12—14, nr. 22—24.* D. Tudor nu face nici o mențiune în legătură cu împrejurările în care ele au fost descoperite. Recent același autor ne-a făcut cunoscut că cele trei reliefuri provin din săpăturile lui G. G. Mateescu. Probabil, dar nesigur.

² C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucarest 1945, p. 148, nr. 1.

Cu prilejul publicării unui relief al *Cavalerilor danubieni*, descoperit la Apulum, (D. Tudor, *„Un monument al Cavalerilor danubieni la Apulum*, în *Omagiu lui C. Daicoviciu*, 1960, p. 158, scrie următoarele: „C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucarest, 1945, p. 148, nr. 1, menționează alte două, pe care nu le-am mai găsit în Muzeul din Lugoj“.

Mai nou D. Tudor socotește că cele două reliefuri amintite de C. Daicoviciu fac parte din lotul publicat de D-sa.

În ce ne privește, cunoscînd condițiile în care s-a păstrat colecția muzeală din Lugoj înainte de 1950, considerăm existența acestora pe lîngă cele publicate de D. Tudor — 1939.

Fig. 1.

noi la Tibiscum, nr. 2 și 4, ne face să credem că provine tot din Banat. Cercetările făcute pentru a da de urma amintitei colecții, ne-au dus la concluzia că ea provine de la Ulpia Traiana.

*

* *

1. Placa de marmoră, albă zaharoasă, de formă dreptunghiulară, ușor arcuită în partea superioară. Dimensiunile : $0,155 \times 0,145 \times 0,016$ m. Descoperită la *Tibiscum* în clădirea B., din colțul nord-estic al castrului. Relie-

ful este încadrat de un profil simplu, uniform de lat pe toate cele patru margini. Cîmpul reliefului este împărțit în trei registre, separate între ele de profile simple, mai înguste decît cele marginale. Fig. 1.

a. În registrul superior, deși are ambele colțuri rupte, se văd, parțial sau total, cele cinci busturi ce reprezintă la stînga pe *Sol*, în dreapta *Luna*, iar la mijloc *Iriada*.

b. Registrul mijlociu are în centru *Cavalerul* cu bonetă frigiană pe cap, galopînd spre dreapta. Galopul calului este marcat atît de mantia fluturîndă a călărețului cît și de poziția animalului. Cavalerul are mîna dreaptă ridicată în sus, o armă, iar cu piciorul drept apasă dușmanul căzut sub cal. În partea stîngă a registrului, un personaj masculin ține în mîna dreaptă o faclă orientată în jos³. În fața calului *Zeîța*. În urma acesteia un personaj masculin are brațul drept ridicat în sus, ține o cupă sau un rhyton. Ceea ce deosebește această scenă de altele, aproape identice, întîlnite pe alte plăci, este boneta frigiană de pe capul dușmanului căzut sub cal.

c. În registrul inferior, în partea stîngă, se distinge coloana în spirală (?) de pe a cărei parte superioară se desprinde șarpele. Sub partea anterioară a șarpelui un crater. Scena centrală a acestui registru este alcătuită din două personaje ce au brațele ridicate în sus și încadrează un altar (sau o masă). Deasupra acestei se distinge capul unui al treilea personaj. În partea dreaptă a acestui registru o coloană (?) cu două spirale⁴.

2. Patru fragmente dintr-o placă de marmoră albă. Placa era de formă dreptunghiulară și avea marginile încadrate de un profil simplu. Cîmpul tăbliței era împărțit în trei registre separate între ele de profile simple, la fel de late ca cele marginale. Pe toate fragmentele se văd urmele focului care a contribuit în bună parte la distrugerea monumentului. Cele patru fragmente au fost descoperite în așezarea civilă de la *Tibiscum*.

A. Două fragmente din partea superioară a reliefului. Dimensiunile celor două fragmente luate împreună : 0,155×0,098×0,023 m. Fig 2.

a. În centrul registrului superior se găsește un vas de formă ovoidală spre gura căruia își ridică capetele doi șerpi. În colțul din dreapta, *Luna*, cu o coafură bogată, are orbitele ochilor accentuat adîncite⁵. Din bustul lui *Sol*, în stînga, se mai păstrează doar ceva din coafură.

b. În registrul mijlociu figura centrală o alcătuiă cavalerul din care nu se mai distinge decît boneta frigiană. În partea dreaptă a registrului se mai vede o parte din capul *Zeîței* și busturile a doi acoliți dintre care cel de la margine are pe cap o bonetă frigiană. Acolitul din spatele *Zeîței* este cu barbă.

³ Cu toată ruptura existentă se vede clar că mîna acolitului ține făclia. Coada calului, în parte distrusă de ruștură, coboară pe piciorul animalului pînă deasupra copitei.

⁴ Lipsa de precizie în redarea acestui element îngăduie și alte interpretări.

⁵ Nu ar fi exclus ca ochii să fi fost marcați prin două pietre sau bucăți de sticlă colorată.

Fig. 2.

B. Fragment din colțul de jos din dreapta al aceluiași relief. Dimensiunile : $0,095 \times 0,087 \times 0,023$ m. Fig. 3.

a. Pe porțiunea rămasă din registrul mijlociu se pot vedea picioarele acolitului din marginea dreaptă și labele picioarelor Zeiței și ale celui alt acolit.

b. În registrul inferior un personaj șade, avînd fața dreaptă ridicată spre partea superioară a unei mese cu trei picioare pe care se află un cap de berbec. Între personaj și masă, un pește.

C. Fragment din partea stîngă a aceluiași relief. Dimensiunile : $0,069 \times 0,066 \times 0,021$ m. Fig. 4.

a. Pe porțiunea păstrată din registrul mijlociu se văd picioarele acolitului din saptetele *Cavalerului*, piciorul calului și picioarele dușmanului căzut sub cal.

b. Corodarea și arderea la care a fost supus fragmentul nu ne permite să distingem nimic precis pe porțiunea păstrată din registrul inferior.

3. Placă din marmoră albă zaharoasă, de formă dreptunghiulară, încadrată de un profil simplu. Cîmpul reliefului este împărțit în trei registre separate între ele de profile simple mai înguste decît cele marginale. Dimensiunile : $0,145 \times 0,117 \times 0,018$ m. Placa a fost descoperită în așezarea civilă de la *Tibiscum* în clădirea cu absidă. Fig. 5.

a. În registrul superior care este rupt sus în dreapta, se văd patru busturi reprezentînd pe *Sol* și *Iriada*. Din bustul ce reprezintă *Luna* nu se mai vede decît puțin din brațul drept. *Zeîța* în centrul registrului are capul acoperit cu vâl.

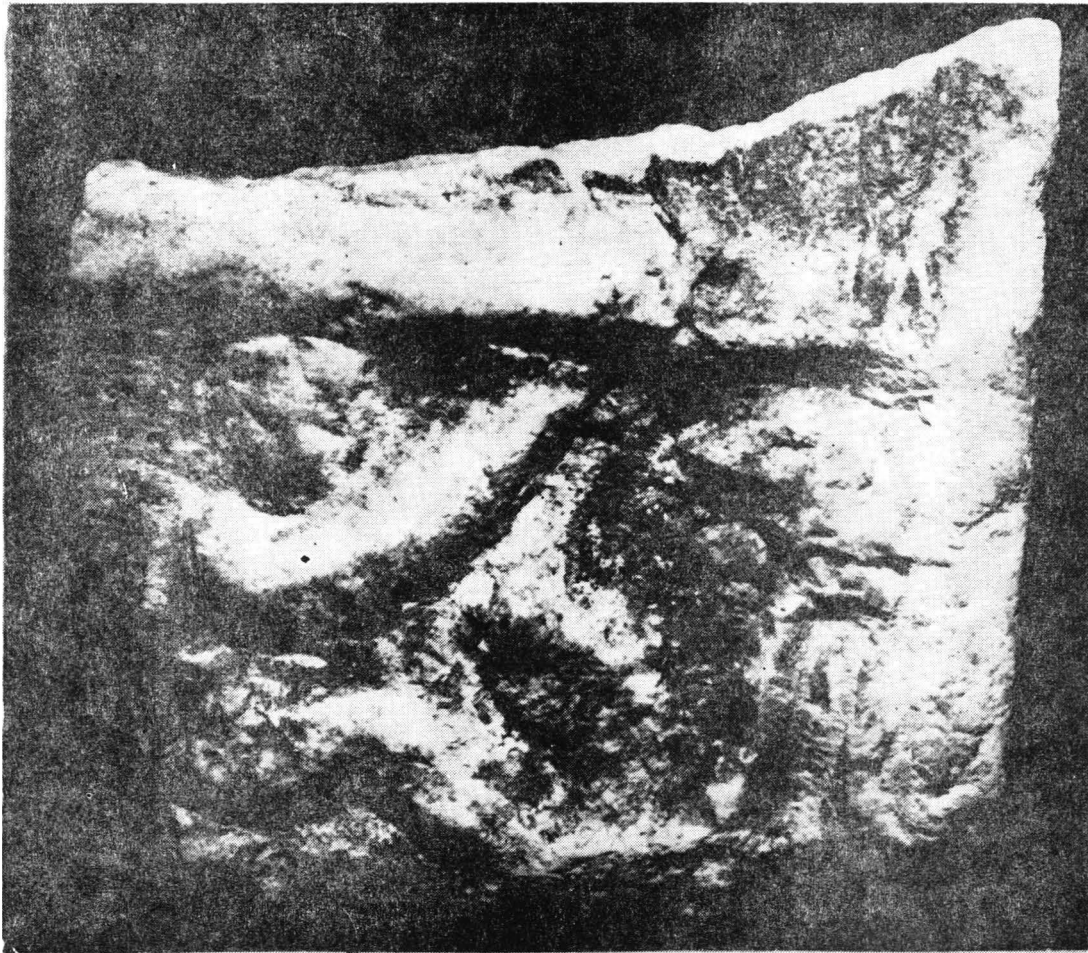

Fig. 3.

b. În registrul central, la mijloc, *Zeïta* în picioare este încadrată de cei doi cavaleri cu bonete frigiene pe cap. Deasupra capetelor cailor, doi șerpi încadrează capul *Zeïtei*. Masa din fața *Zeïtei* nu se distinge, probabil că ea a fost redată prin pictură. Sub cai, căzuți la pământ, cei doi dușmani au poziții diferite. În vreme ce inamicul din stînga, pe al cărui șezut se sprijină piciorul cavalerului, este căzut cu fața la pământ, inamicul din dreapta, căzut pe spate, are brațele ridicate pentru a se apăra de lovitură. Cavalerul din stînga are brațul drept, ridicat în sus, securea dublă. Aceeași poziție a brațului stîng al celuilalt cavaler ne face să credem că și el ținea în mînă aceeași armă.

c. În registrul inferior, scena de sacrificiu, cuprinde următoarele motive de la stînga spre dreapta : coloană în spirală (?) de pe partea superioară a căreia se desprinde orientată spre dreapta, parte anterioară a unui șarpe. Sub acesta un crater cu contururi foarte clare. În dreapta crateru-

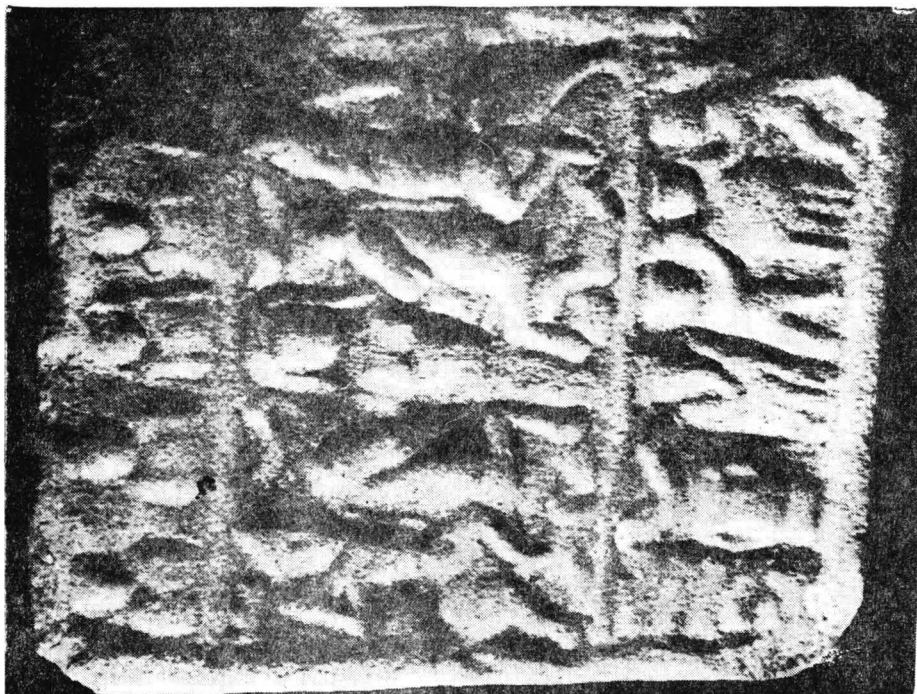

Fig. 5.

Fig. 4.

lui o pasăre — probabil vultur — are vârful aripilor sprijinite pe pământ, iar umerii ridicați în sus. Între umeri se distinge capul cu ciocul orientat în jos. În continuarea registrului două personaje, dintre care cel din dreapta jumătate șezînd, încadrează un patrupe. Deasupra patrupeului un vas. În partea dreaptă a acestui registru care este ruptă nu se mai distinge decît capul unei bovine (?).

4. Fragment din partea dreaptă de jos a unei plăci de marmoră albă zaharoasă. Dimensiunile : $0,139 \times 0,097 \times 0,025$ m. Locul de descoperire *Tibiscum* în așezarea civilă pe spațiul dintre clădire cu absidă și templu. Fig. 6.

Fig. 6.

a. Din *Cavalerul danubian*, ce galopează spre dreapta, se mai vede o parte din piciorul drept, iar din cal jumătatea anterioară cu picioarele ridicate. Sub cal, din inamicul căzut la pământ se păstrează doar partea superioară a corpului. Pe capul acestuia, ridicat de la pământ, se mai distinge culoarea roșie cu care a fost marcată lovitura ce l-a răsturnat. Înaintea calului trei personaje. Dintre acestea corpul *Zeiției* este păstrat pînă la sîni inclusiv. În spatele ei un personaj feminin, iar mai spre dreapta un personaj masculin.

Fig. 7.

b. În registrul inferior un personaj cu bonetă frigiană pe cap, șade orientat spre dreapta, ținând în mîna dreaptă întinsă spre un cap de berbec așezat pe o masă cu trei picioare, un obiect de formă lungă. Între personajul amintit și masă un pește sprijinit pe coadă, își înalță drept în sus partea anterioară a corpului. În partea superioară a acestui registru se văd bine cinci găuri care flanchează capul personajului.

5. Copia de argilă a unui relief cu un singur *Cavaler*. Dimensiunile : 0,180×0,125×0,010 m. Originalul acestei plăci se găsea într-o colecție particulară. Locul de descoperire *Ulpia Traiana*. Relieful este împărțit în trei registre despărțite de profile simple la fel ca acelea care încadrează marginile. Fig. 7.

a. Registrul superior are în centru un vas deasupra căruia își înalță capetele doi șerpi. La cele două margini ale registrului busturile reprezintă pe *Sol* și *Luna*.

b. În registrul mijlociu centrul acestuia este ocupat de *Cavalerul danubian* cu bonetă frigiană pe cap galopînd spre dreapta cu mantia fiuturînd. În mîna dreaptă ridicată în sus, ține o lance. Sub cal, dușmanul căzut la pămînt, are capul înălțat. În partea stîngă a acestui registru două personaje masculine cu barbă îmbrăcate cu tunici scurte. În partea dreaptă înaintea calului, alte trei personaje : *Zeîța*, o femeie și un bărbat cu bonetă frigiană pe cap.

c. În registrul inferior de la stînga la dreapta un șarpe se înalță spre capul unui personaj cu bonetă frigiană care stă în picioare avînd brațele întinse lateral. Sub brațul stîng al acestuia probabil un altar. Cu spatele la crater, șezînd, un alt personaj cu bonetă frigiană pe cap ține în mîna dreaptă înălțată spre partea superioară a unui tripied, pe care se află un cap de berbec, un obiect de formă lungă. Pe spațiul dintre om și tripied un pește sprijinit pe coadă își înalță drept în sus partea anterioară a corpului.

6. Recent tot la *Tibiscum*, în așezarea civilă, a fost descoperit încă un fragment dintr-un relief închinat acestor divinități. Executat în marmoră albă, are următoarele dimensiuni : 0,015×0,025×0,010 mm.

a. Din *Cavalerul danubian* nu se mai păstrează decît piciorul drept în schimb din calul ce galopează spre dreapta lipsește o parte din crupă și capul. Sub cal, inamicul înfrînt este căzut cu fața la pămînt. În fața calului trei personaje dintre care două feminine.

b. Registrul inferior pe care se păstrează scena sacrificiului, cuprinde următoarele motive de la stînga la dreapta : un animal este tras de un personaj ce stă cu fața spre el centrul scenei. Deasupra animalului partea anterioară a șarpelui. În spatele personajului amintit din alte două personaje se disting doar capetele. Partea dreaptă a scenei de sacrificiu este aproape identică cu aceea de pe fig. 6. exceptînd boneta frigiană de pe capul personajului ce șade.

Din punct de vedere tipologic patru dintre reliefurile noastre aparțin tipului cu un singur *Cavaler* și numai unul celui cu doi *Cavaleri*. În ce privește organizarea elementelor ce intră în reprezentările *Cavalerilor danubieni* toate reliefurile noastre au cîte trei registre.

Ca execuție artistică doar una dintre cele cinci tăblițe descrise mai sus relieful 1 poate fi calificată grosolană.

Fig. 8.

Pe celelalte tăblițe stratul gros de săruri și corodarea au acoperit, sau distrus cea mai mare parte din detaliile elementelor ce intră în repertoriul acestui cult. Excepție de la această constatare face doar fragmentul din tăblița a patra.

Noile reliefuri descoperite în Banat, deși nu se deosebesc, de celelalte aflate pe teritoriul *Daciei*, nici din punct de vedere artistic și nici tipologic, ne permit să ridicăm câteva probleme legate de unele elemente și motive ornamentale ce se întâlnesc în general în repertoriul reprezentărilor acestor divinități.

Pe vreo zece monumente închinat acestor divinități danubiene unul dintre motivele întâlnite este coloana în spirală care încadrează, fie în întregime, fie numai parțial, suprafața sculptată. Tot cam pe atâtea monumente în locul coloanei în spirală întâlnim coloana simplă. Dacă ținem seama de felul în care sînt amplasate aceste coloane, cu sau fără spirale, nu rare ori redînd fațada unui templu, restul acestora nu este pur decorativ⁶.

⁶ Coloana în spirală cu funcția arătată mai sus nu apare pe nici o tăbliță de marmoră, iar coloana simplă, încadrînd însă numai registrul central, o întîlnim numai pe trei din tăblițele amintite: V. D. Tudor, *Corpus monumentorum religionis aquitum canuvinorum* (CMRED). I. *The monuments*. Leiden 1969, nr. 106, 147, 148, prima din *Dalmația* și celelalte din Panonia superioară. D. Tudor, căruiua îi mulțumim ne comunică descoperirea recentă a unui relief de marmoră la *Romula* cu reprezentare similară. cf. CMRED, II, nr. 109 (în manuscris).

Tot un fel de coloană sau colonetă în spirale mai apare în registrul inferior al unor tăblițe din marmură ⁷.

În legătură cu prezența acestui motiv, D. Tudor, ținînd seama de faptul că numărul spiralelor este aproape în mod constant patru, ne dă următoarea interpretare : „Bucata de colonetă, pusă numai în repertoriul tăblițelor din Dacia și al celor trimise de aici în Panonia, nu se poate pune decît în legătură cu credințele în cele patru elemente componente ale Universului”⁸. După părerea noastră acestei colonete în spirală i se poate da și altă interpretare. Mai întîi însă socotim că sînt necesare cîteva precizări. Pe toate tăblițele menționate în nota 7, nu întîlnim decît o singură coloană în spirală. Exceptînd relieful de la *Apulum*, pe care coloneta se găsește plasată în marginea dreaptă a registrului inferior, pe toate celelalte tăblițe ea este în marginea stîngă.

Pe majoritatea tăblițelor la care ne referim în registrul inferior alături de coloneta în spirală apar și alte reprezentări care pot simboliza unul dintre elementele componente ale Universului.

Pe tăblița de la *Apulum*, (D. Tudor, *CMRED*, nr. 1) întîlnim una dintre cele mai complete reprezentări figurate a componentelor Universului alături de colonetă cu patru spirale. Pe celelalte tăblițe la care ne-am referit mai sus, elementele care pot simboliza componentele Universului, deși sînt mai puține ca număr decît pe relieful de la *Apulum* ele există. În această situație se pune în mod firesc întrebarea : spiralele coloanei reprezintă ele elementele Universului ?

Examinînd reproducerea reliefului pe care apare coloneta cu spirale am ajuns la convingerea că ea reprezintă de fapt un animal : șarpele. Cel mai concludent exemplu în această privință ni-l oferă tăblița nr. 3 de la *Tibiscum*. Pe aceasta se vede limpede că șarpele, situat deasupra craterului, se desprinde din spiralele coloanei. Același lucru se vede și pe tăblițele 122⁹, 153¹⁰, 184¹¹ și pe tăblița 1 descrisă de noi pe care deasupra craterului vedem desprinzîndu-se din spiralele coloanei tot șarpele. Spiralele coloanei nu ar fi prin urmare altceva decît răsuciturile șarpelui în jurul unui trunchi de copac. De remarcat că pe cele două reliefuli de la *Tibiscum*, 1 și 3 ca de altfel și pe o parte din cele descrise de D. Tudor, — 64, 76, 122, 184, pentru a le aminti numai pe acelea care sînt foarte clare — lîngă coloneta cu spirale, se găsește un crater. Asocierea șarpelui cu acest recipient nu este întîmplătoare. Ea se întîlnește tot în registrul inferior pe o seamă de plăci din plumb, în mod deosebit pe acelea care se pare că provin din atelierele meșteșugărești existente în *Panonia inferioară*¹². Pe acestea, șarpele, cu o singură încolăcitură, este plasat lîngă motivul central al registrului inferior, un crater, spre gura căruia reptila își înalță capul. În sprijinul interpretării noi pe care o dăm colonetei cu spirale am

⁷ D. Tudor, *CMRED* tabl. 1, 11, 23, 64, 76, 122, 153, 175 și 184, la care se mai adaugă acum din descrierea mea, tăblițele 1 și 3 de la *Tibiscum*.

⁸ D. Tudor, în *Bul. Comis. Mon. Ist. XXXII*, 1939, p. 71.

⁹ D. Tudor *CMRED*, Pl. LX

¹⁰ *Ibidem*, Pl. LXX

¹¹ *Ibidem*, Pl. LXXXII

¹² C. Pop, *Din nou despre Cavalerii danubieni*, în *Sargentia VII*, 1970, p. 87—92.

avea să menționăm că pe tăblițele de plumb șarpele apare împreună cu alte trei animale, pește, leu, cocoș, care simbolizează elementele componente ale Universului.

Un alt element din repertoriul reprezentărilor *Cavalerilor danubieni* asupra căruia vrem să ne oprim puțin este masa cu trei picioare (mensa Delphica) pe care am menționat-o ca existentă în extremitatea dreaptă a registrului inferior pe tăblițele 2, 4 și 5 din descrierea noastră. Același element plasat tot în extremitatea dreaptă a registrului amintit se mai poate vedea și pe cinci dintre tăblițele descrise de D. Tudor¹³. Lipsa de precizie în redarea formelor și starea de conservare a acestor reliefuri l-au determinat pe D. Tudor să creadă că pe tabla acestei mese este reprezentat un pește sau un cap de berbec¹⁴. Tăblițele 4 și 5 din descrierea noastră lasă să se vadă cit se poate de clar că pe masa situată în extremitatea dreaptă a registrului inferior este redat un cap de berbec și nu un pește. Același lucru se poate vedea și pe relieful nostru nr. 2. Pe aceste tăblițe peștele se află între personajul ce șade și masa. În același loc este plasat și pe reliefurile 9, 16 și 29 din *CMRED*. Pe tăblița 55 de la D. Tudor, peștele este plasat sub masă, în fața personajului ce șade, iar pe tăblița 113, în centrul registrului inferior. Dat fiind faptul că dintre reliefurile amintite mai sus, șapte provin în mod cert din *Dacia*, unul din *Moesia superior* și unul din *Dalmația* putem conchide că scena alcătuită dintr-un personaj șezând în fața unei mese pe care se află capul de berbec este caracteristică tăblițelor executate de meșteri din *Dacia*¹⁵.

Nu am putea încheia prezentarea acestor noi tăblițe închinete *Cavalerilor danubieni* fără a ne opri puțin asupra reliefului 1 descoperit în castrul de la *Tibiscum*. Pe această tăbliță inamicul căzut sub cal poartă pe cap boneta frigiană. Cu toate că această piesă de îmbrăcăminte face parte aproape constantă din costumul pe care-l poartă *Cavalerii* reprezentați pe tăblițele de piatră, boneta frigiană o mai întâlnim purtată și de alte personaje prezentate în prezentările acestui cult. Excepție face doar inamicul căzut sub cal. Dacă nu cumva inamicul de pe tăblița 90¹⁶ poartă pe cap o astfel de bonetă, — D. Tudor nu sugerează în descrierea d-sale această posibilitate,¹⁷ atunci relieful de la *Tibiscum* ar fi singurul pe care rivalul înfrunt poartă pe cap o astfel de bonetă.

Referitor la aceeași tăbliță nr. 1, am reaminti în încheiere faptul că cei doi acoliți din registrul central țin facele orientate la fel ca pe reliefurile mitriace.

Cu toate că cele cinci tăblițe descrise mai sus nu aduc nimic nou ca material religios, fiindcă toate elementele din repertoriul lor sînt cunoscute, au darul de a contribui la mai deplina cunoaștere a unor caracteris-

¹³ D. Tudor, *CMRED tăblițele 9, 16, 29, 55, și 113*. Probabil că aceeași scenă o avem și pe tăblița 14.

¹⁴ D. Tudor, *O. C.*, p. 6, 10, 66.

¹⁵ Tăblița din *Moesia superioară* (*CMRED*, Pl. XXVIII), aflată la *Vimi naciium*, nu este un impediment în formularea acestei concluzii, ca de altfel nici cel aflat în *Dalmația* (*CMRED*). Pl. LVII). Ultima se deosebește fundamental de celelalte. În orice caz nu este vorba de un pește pe masă cum crede D. Tudor.

¹⁶ D. Tudor (*CMRED*, Pl. XLVI).

¹⁷ D. Tudor, *O. C. p.* 53, nr. 90

tici proprii doar reliefurilor din *Dacia*. În această ordine de idei am amintit în primul rând faptul că ele confirmă părerea exprimată de D. Tudor în legătură cu prezența colonetei cu spirala exclusiv pe tăblițele ce provin din *Dacia*. Acesteia i-am adăugat acum scena alcătuită din personajul ce șade în fața unei mese cu trei picioare pe care se află capul de berbec, scenă întâlnită pe noua tăbliță tot în registrul inferior.

Cu aceste cinci tăblițe de la *Tibiscum* descrise mai sus numărul celor descoperite în Banat se ridică la 12¹⁸, iar totalul monumentelor închinatelor *Cavalerilor danubieni* aflate în *Dacia*, la 59¹⁹. La acestea dacă am mai adăuga încă vreo 20 găsite în afara *Daciei*, dar provenind de aici, s-ar putea spune că două treimi din numărul total al tăblițelor din marmoră închinatelor acestui cult din *Dacia*. În fața acestei situații concluzia se impune de la sine.

NEUE VOTIV-TAFELN AUS TIBISCUM

(ZUSAMMENFASSUNG)

Der Autor beschreibt die letzten Tafeln die auf dem Gebiete des Municipiums Tibiscum, im Laufe der von ihm geleiteten archäologischen Forschungen, entdeckt wurden und welche den Rittern aus dem Donaugebiete gewidmet sind.

---

¹⁸ Zece de la *Tibiscum*, una aflată la *Pojejena* (v. D. Tudor, *CMRED* nr. 25), și una (v. D. Tudor, *CMRED* nr. 28) la care I. Hampel, în *Arch, ért.*, 1903, p. 326—327, precizează : „se spune că a fost aflat în județul *Timiș*“.

¹⁹ Noi am socotit 54. D. Tudor a avut amabilitatea să ne comunice că ele sînt 58. Ultimul relief de la *Tibiscum* ridică numărul acestora la 59.